

**Klimaatverandering in *de Volkskrant* en *Elsevier*:
2001-2006**

Scriptie behorende bij de Master Journalistiek en Media

**Scriptiebegeleider:
Niek G. Pas**

**30 april 2007
Lonneke M. Groen
Email: lonneke.groen@gmail.com**

Voorwoord

Aan deze scriptie liggen niet de gebruikelijke bloed, zweet en tranen ten grondslag. Ik denk meer aan latexverf en stopverf en - goed dan, toch nog wel wat tranen. Basisbehoefte, daar is afstuderen er zeker een van, maar helaas een dak boven je hoofd ook, en zelfs een nog net iets grotere. Dus toen ik in december alleen maar aan mijn scriptie had moeten werken, was er een donker junkenpaleis dat om een intense schoonmaak en renovatie vroeg. In januari was ik daar nog niet klaar mee en in februari begon de *wiedergutmachungs*-stage. Vandaar dat ik pas in maart, misschien wel wat voorbarig, aan voorwoord ben begonnen.

Het echte werk, dat betekende verder gaan waar ik gebleven was: bijvoorbeeld het verwijderen van de analyses van de berichtgeving in *De Groene Amsterdammer* en *Vrij Nederland* uit, omdat de in totaal zes berichten te weinig informatie bevatten om trends uit op te maken. Ook het invoegen van sprekende voorbeelden in plaats van alleen maar veel grafiekwerk, het trekken van verbanden en het trekken van conclusies.

Nu, met de deadline op zo'n kleine afstand, hoop ik dat het verslag dat de komende pagina's vult, al even doortimmerd is als mijn nieuwe woning.

Rest mij nog te zeggen dat ik graag had gewild dat Simon Rozendaal meer 'een punt' had gehad, maar helaas, meer kan ik er niet van maken.

Amsterdam, 29 april 2007

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inhoudsopgave	3
Inleiding	4
1 Kwantitatieve analyse van de berichtgeving over klimaatverandering	9
1.1 <i>De Volkskrant</i>	13
1.2 <i>Elsevier</i>	22
2 Kwalitatieve analyse van de berichtgeving over klimaatverandering	28
2.1 <i>De Volkskrant</i>	29
2.2 <i>Elsevier</i>	36
3 Op het strijdtoneel.....	46
4 Conclusie	50
5 Noten	52
6 Bijlagen	54

Inleiding

Het onderwerp klimaatverandering staat sinds enkele jaren in de schijnwerpers. Elfstedentochtloze winters, snoeihete zomers zoals in 2003 en (juli) 2006, bosbranden in Australië en wie weet straks grote zeespiegelstijgingen; allemaal te linken, zo denken steeds meer mensen, aan de uitstoot van broeikasgassen. Er zijn verschillende factoren die het klimaat op aarde beïnvloeden. Hierbij kan worden gedacht aan de vorm van de wolken, de activiteit van de zon, maar ook aan de aanwezigheid van broeikasgassen, gassen die warmte vasthouden, zoals CO₂. Al in 1896 opperde de Zweedse geleerde Svante Arrhenius dat de aarde opwarmt door menselijke CO₂-uitstoot. Het was echter wetenschapper Roger Revelle die samen met zijn student Charles Keeling en latere collega vanaf 1957 op Hawaii bewees dat er inderdaad steeds meer antropogene CO₂ in de atmosfeer kwam. CO₂ is een broeikasgas en een verhoging van de aanwezigheid van het gas zou leiden tot verhoogde temperatuur en klimaatverandering op aarde.

Een van de studenten van Roger Revelle was de latere Amerikaanse vice-president Al Gore, die zo onder de indruk was van de metingen van de wetenschapper, dat hij zich besloot in te zetten voor milieuproblematiek in het algemeen en klimaatverandering in het bijzonder. Samen met anderen vormde Gore begin van de jaren tachtig een steeds sterker wordende milieulobby, die aandacht vroeg voor thema's als zure regen, het gat in de ozonlaag en opslag van (kern-)afval.¹

Er verschenen in die tijd meerdere artikelen over klimaatverandering in de Amerikaanse kranten *The New York Times* en *The Washington Post*, waarbij de piek eind jaren '80 lag.² Een soortgelijke trend blijkt ook te gelden voor de berichtgeving in het Duitse opinieweekblad *Der Spiegel*.³

¹ Palfreman, J., *A Tale Of Two Fears: Exploring Media Depictions of Nuclear Power and Global Warming*, 2006, p. 28-29

² McComas K. et al., *Telling Stories About Global Climate Change; Measuring the Impact of Narratives on Issue Cycles*, 1999, p. 43

³ Weingart, P. Et Al, *Risks of Communication: discourses on climate change in science, politics, and the mass media*, 2000, p. 265

In de volgende twee decennia werden er in klimaatstudies steeds meer bewijzen aangedragen voor klimaatverandering. Een mijlpaal is bijvoorbeeld de klimaatconferentie van Kyoto in 1998, waar een verdrag werd opgesteld om de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Dat verdrag is inmiddels geratificeerd. Een ander belangrijke omslag vormde in 2002 het derde klimaatrapport van het International Panel on Climate Control, een internationale verzameling van vooraanstaande klimatologen.

De onderzoekers concludeerden hierin dat de gemiddelde temperatuur op aarde tussen 1990 en 2100 met 1,4 tot 5,8 graden Celsius zal stijgen.⁴ Sinds de aanwijzingen voor klimaatverandering zich opstapelen en het onderwerp op de politieke agenda is gezet, is er een meer continue berichtgeving ontstaan die zich niet langer concentreert rond van klimaatrapporten en klimaatconferenties. De artikelen over klimaatverandering zijn daarom niet langer alleen wetenschapsartikelen en korte nieuwsberichtjes in de krant, maar beslaan tegenwoordig soms ook hele bijlagen in het dagblad of op het internet.⁵

Tegelijk met de terreinwinst die de klimaatactivisten boekten in hun strijd om het onderwerp op de agenda te zetten, werd ook de stem van degenen die niet aan de invloed van de mens op het klimaat geloofden sterker. Deze zogenaamde klimaatsceptici vormen een minderheid onder de wetenschappers, maar krijgen een aanzienlijk deel van de aandacht, voor een deel door de toepassing van het journalistieke principe van hoor en wederhoor, maar ook wanneer een afwijkend standpunt past bij de overtuiging van de journalist of opiniemaker.⁶ Zij werpen tegen dat er nog niet genoeg bekend is over invloed van zonneactiviteit op de aarde, of stellen vraagtekens bij het nut van de voorgestelde maatregelen zoals deze in het Verdrag van Kyoto staan. Hun publicaties verschijnen echter vooral

⁴ Carpenter, C., *Businesses, green groups and the media: the role of non-governmental organizations in the climate change debate*, 2001, p. 323

⁵ Carpenter, C., *Businesses, green groups and the media: the role of non-governmental organizations in the climate change debate*, 2001, p. 322

⁶ Henderson-Sellers et al, A., *Climate Whispers: Media Communication About Climate Change*, 1998, p. 430-431

in de minder gerenommeerde tijdschriften, of in de tijdschriften die worden uitgegeven of banden hebben met de olieindustrie.⁷

Ook in de Nederlandse pers zijn van oudsher geluiden pro en contra het bestaan van klimaatverandering te horen, waarbij de een zich voorzichtiger uitlaat dan de ander.⁸ Voor dit onderzoek leek het me interessant te kijken hoe zich dat in de 21ste eeuw heeft ontwikkeld. Is de strijd tussen gelovigen in klimaatverandering en klimaatsceptici inderdaad steeds heviger geworden? Of is er juist in steeds meer eensgezindheid binnen de media door de toename van wetenschappelijke publicaties die spreken van een menselijke invloed?

Vraagstelling

De vraagstelling die centraal zal staan in deze scriptie is: *In hoeverre verandert de aard van en de toon in de berichtgeving in Elsevier en de Volkskrant over klimaatverandering naarmate er op wetenschappelijk gebied steeds meer over dit fenomeen bekend wordt?*

De reden waarom ik me hier onder andere concentreer op de berichtgeving in *de Volkskrant*, is dat het een dagblad is die sinds 1965 traditioneel een linkse invalshoek combineert met een grote wetenschappelijke bijlage. Hierdoor zouden er in deze krant waarschijnlijk de meeste aan klimaatverandering gerelateerde artikelen te vinden zijn, waardoor het onderzoek het beste uit de verf zou komen. Niet geheel toevallig is dit ook de krant die van oudsher weinig op heeft met klimaatsceptici. Ter vergelijking leg ik de berichten over klimaatverandering naast de artikelen die in diezelfde periode in het tijdschrift *Elsevier* zijn verschenen, het blad waar journalist en klimaatscepticus Simon Rozendaal een belangrijk deel van de artikelen over klimaatverandering schrijft.

Aanpak

⁷ Tolan, S. et al, *Global Warming: What's Known vs. What's Told*, 2005, p. 93

⁸ Berg, E. vd e.a. (red), *Tussen de regels*, 2006, p. 172

De berichten zijn geselecteerd door in *Lexisnexis* voor de twee verschillende media in de aangegeven periodes te zoeken op het woord 'klimaatverandering'. Aan de hand van verschillende parameters, zoals de rol van klimaatverandering in het artikel, uitspraken over het bestaan van klimaatverandering, de menselijke bijdrage hieraan en bronvermelding, zal ik alle berichten analyseren.

De intervallslengte van drie maanden heb ik gehanteerd omdat ik anders te weinig vergelijkingsmateriaal had binnen *Elsevier*. Een ander voordeel was dat ik op die manier langer durende affaires in hun geheel heb kunnen bestrijken, zoals de tournee van Al Gore en de berichtgeving over het blauwtongvirus, dat een dodelijke veeziekte veroorzaakt en wordt overgebracht door een klein mugje. Hierbij heb ik voor augustus-oktober gekozen omdat het precies aansluit op de klimaatconferentie van Bonn in 2001 en tegelijkertijd ook nog de grote media-aandacht voor Al Gore en zijn documentaire beslaat. Doordat de analyse is opgestart in 2001, een jaar voor het verschijnen van het baanbrekende IPCC-rapport te beginnen, kan een eventuele mentaliteitsverandering in de berichten worden aangetoond.

Naast *Lexisnexis* baseer ik me in mijn onderzoek op verscheidene wetenschappelijke publicaties; een interview met Martijn van Calmthout, hoofd van het wetenschapskatern van *de Volkskrant* en het boek *Tussen de Regels; Vijf jaar verslaggeving in de Volkskrant*, dat verscheen naar aanleiding van vijf jaar verslaggeving in *de Volkskrant* in de periode 2000-2005. Een interview met Wetenschapsjournalist Simon Rozendaal van *Elsevier* zat er helaas niet in: Rozendaal wilde niet meedoen omdat 'het veel tijd kost en weinig oplevert.'

In mijn onderzoek heb ik zowel gebruik gemaakt van kwalitatieve als kwantitatieve analysemethoden. Omdat ik zowel iets over de hoeveelheid klimaatberichten (kwantiteit) te weten wil komen, als over de inhoudelijke tekst / de boodschap (de kwaliteit), heb ik voor deze tweeledige aanpak gekozen. Door eerst de kwantitatieve en vervolgens de kwalitatieve analyse te doen, kan er

makkelijk per categorie worden gekeken naar de aard van de verschillende soorten berichten.

In het eerste hoofdstuk verricht ik een kwantitatieve analyse van de berichtgeving over klimaatverandering in *de Volkskrant* en *Elsevier*. Ik bekijk daarbij de frequentie van de berichtgeving door de tijd heen. Ik bepaal de rol die klimaatverandering in de tekst speelt en in geval van *de Volkskrant* in welk katern de berichten staan. Ook kijk ik bij die krant naar het gemiddeld aantal woorden per artikel per interval.

Het daaropvolgende hoofdstuk staat in het teken van de kwalitatieve analyse: is er in het stuk sprake van het bestaan van klimaatverandering, en wordt deze door mensen veroorzaakt? Vervolgens bepaal ik de bronnen die hierbij worden gebruikt en kijk naar het al dan niet gepresenteerde bewijsmateriaal. Ook kijk ik naar samenhang van de verslaglegging binnen het medium en tracht hier vervolgens een verklaring voor te geven.

In het derde hoofdstuk volgt een analyse van het voorkomen van de klimaatoorlog binnen de geselecteerde artikelen, om in het in het vierde hoofdstuk te besluiten met de conclusie.

1 Kwantitatieve analyse van de berichtgeving over klimaatverandering

Er zijn verschillende methoden denkbaar voor analyse van berichten over klimaatverandering. Hoewel het mijn streven is om dat zo objectief, transparant en logisch mogelijke te doen, blijft de methode van aanpak natuurlijk altijd een persoonlijke keuze.

Zo is mijn wijze van aanpak - berichten binnen *Lexisnexis* selecteren op het in de tekst voorkomen van de term 'klimaatverandering' - discutabel. Er zijn namelijk meerdere termen die betrekking hebben op klimaatverandering. Deze dekken de lading echter niet geheel, zoals bijvoorbeeld het geval is bij het woord 'broeikaseffect'. Andere termen zijn afgevallen als zoekterm omdat ze Engelstalig zijn, zoals '*global warming*'. Aangenomen dat een krant kiest voor een zo beknopt mogelijke schrijfwijze, zullen omschrijvingen als 'opwarming van de aarde' minder snel in een krantenartikel verschijnen dan het woord 'klimaatverandering', of hoogstens ter afwisseling van die term binnen een tekst. Over het algemeen kan men stellen dat klimaatverandering eigenlijk geen wijdverbreide synoniemen kent.

In dit onderzoek zijn alle berichten meegenomen waarin de zoekterm klimaatverandering voorkomt. Hierbij zijn dubbele vermeldingen in *Lexisnexis* als een bericht meegeteld.

Hieronder volgt een korte opsomming van de parameters in de teksten die ik in dit hoofdstuk zal analyseren.

Frequentie

De frequentie van de berichtgeving over klimaatverandering was in de 20ste eeuw nooit hoog. Het onderwerp riep veel minder snel de aandacht van het publiek en de media op dan milieukwesties als het vraagstuk over kernenergie. Dit komt

deels doordat er bij dit onderwerp, in tegenstelling tot bij het dumpen van kernafval, geen duidelijke schuldvraag te stellen is – we zijn immers allemaal schuldig. Bovendien is klimaatverandering een ingewikkeld proces is met veel verschillende oorzaken. Belangrijk is ook dat er in geval van klimaatverandering vaak geen sprake is van een interessant persoonlijk drama of spectaculaire en tastbare gebeurtenissen.⁹

Het Protocol van Kyoto droeg bij aan het ‘sexier’ maken van het onderwerp, omdat de aandacht vanuit de politiek voor dit verdrag weer grote media-aandacht trok. Het verschijnen van het IPCC-rapport in 2002 zorgde ervoor dat de interesse in klimaatverandering nog verder groeide, doordat het een duidelijkere gestalte aan het probleem gaf. Het verslag meldde dat ‘er nieuw en sterker bewijs bestaat dat het grootste deel van de geobserveerde temperatuurstijgingen op aarde over de laatste 50 jaar te wijten is aan menselijke bijdragen’. En dat terwijl er wereldwijd grote bosbranden (Australië, Californie), hete zomers (de Hollandse zomer van 2003) en zware orkanen (Mitch, Katrina, Rita) waren. Doordat er nu vanuit de wetenschap toestemming was gegeven om klimaatverandering te linken aan gebeurtenissen in het heden, werd het tot dan toe weinig mediagenieke onderwerp klimaatverandering tastbaar en dus interessant voor de gewone mens gemaakt.¹⁰

Martijn van Calmthout stelt in het voor deze scriptie afgenomen interview dat de berichtgeving over klimaatverandering in de Nederlandse media pas goed op gang kwam na de klimaatconferentie van Kyoto in 1998. Volgens hem verloopt de vaderlandse berichtgeving sindsdien ‘in golven’.¹¹

Chad Carpenter zag in 2001 dat er een verandering was ingetreden bij het verslaan van klimaatverandering. Volgens hem concentreerde de berichtgeving over klimaatverandering zich sinds eind jaren ’90 – dus grofweg vanaf de

⁹ Palfreman, J., *A Tale Of Two Fears: Exploring Media Depictions of Nuclear Power and Global Warming*, 2006, p. 35

¹⁰ Carpenter, C., *Businesses, green groups and the media: the role of non-governmental organizations in the climate change debate*, 2001, 323

¹¹ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 6

conferentie van Kyoto - niet langer meer alleen op grote klimaatconferenties en -rapporten. Belangrijkere Amerikaanse nieuwsbronnen brachten inmiddels zo'n beetje wekelijks nieuws over klimaatverandering. In de berichtgeving nam volgens Carpenter niet alleen de frequentie toe, maar ook werd de onderwerpkeuze breder en verschenen de berichten in steeds meer verschillende jaszes.

Belangrijk bewijs voor deze aandachtstoename komt uit de hoek van de klimaatsceptici. Op een paar uitzonderingen na veranderde in recente jaren hun houding van een algeheel afkeuren van het Kyoto-protocol en de achterliggende wetenschap in het onderstrepen van de noodzaak voor verder onderzoek naar klimaatverandering of alternatieve oplossingen voor het probleem van de opwarmende aarde.¹²

Positie: welk katern?

Carpenter signaleert bij de sinds eind jaren negentig verhoogde interesse in het onderwerp klimaatverandering, dat er niet alleen meer berichten over meerdere kanten voor het onderwerp verschijnen, maar dat de interesse voor het onderwerp daarnaast krantenbreed groeit.

Voor de moderne kranten geldt: hoe belangrijker en hoe hoger het 'hype-gehalte' van het onderwerp, des te prominenter de plaats die het krijgt in de krant: in een katern, qua aantal regels, ook de verscheidenheid aan invalshoeken neemt toe.¹³

Daarom onderzoek ik op welke plaatsen in de krant het onderwerp klimaatverandering voorkomt: in welk katern het artikel verschijnt, en op welke pagina. Aangezien *Lexisnexis* dit alleen voor *de Volkskrant* vermeldt, beperk ik me tot dit dagblad. Zo toets ik het door Carpenter beschreven beeld van grotere

¹² Khandekar, M. et al, *The Global Warming Debate: A Review of the State of Science*, 2005, p. 1581

¹³ Wijfjes, *Journalistiek in Nederland 1850-2000*, 2005, p. 437

en bredere aandacht voor het onderwerp terug te vinden is in de huidige berichtgeving in *de Volkskrant*.

Rol: primair, secundair, tertiair?

Per artikel heb ik gekeken of de rol van klimaatverandering in de tekst *primair*, *secundair* of *tertiair* is, of dat die vraag misschien *niet van toepassing* is.

In het geval klimaatverandering het onderwerp van het verhaal is, speelt klimaatverandering een primaire rol in een artikel. Die positie is ook primair wanneer de titel het woord *klimaatverandering* bevat. De kop is immers de grootste blikvanger en is daarnaast natuurlijk ook bedoeld als een soort samenvatting van het artikel.¹⁴

Wanneer er sprake is van een secundaire rol, komt er in de tekst een essentieel verband tussen het werkelijke onderwerp en klimaatverandering aan bod. Een voorbeeld is een artikel over overstromingen in Midden-Europa, waarbij de vraag rijst of deze natuurrampen worden veroorzaakt door klimaatverandering.

In geval klimaatverandering een tertiaire rol speelt in het artikel, is het meestal zo dat onderwerp terloops in een bijzin wordt behandeld, of als zoveelste reden in de voorlaatste alinea van een artikel wordt gebracht, zonder grote relevantie voor het geheel.

Wanneer een artikel het predikaat 'niet van toepassing' meekrijgt, betekent dat dat de betekenis van het woord klimaatverandering verschilt van de betekenis die in dit artikel wordt behandeld.

De indeling, hoewel tot op zekere hoogte arbitrair, is zoveel mogelijk gebaseerd op de officiële betekenissen die de *Dikke Van Dale* geeft voor de begrippen primair, secundair en tertiair. Hierbij is telkens gezocht naar zo duidelijk mogelijke grenzen tussen deze groepen.

¹⁴Bardoel et al., *Journalistieke cultuur in Nederland*, 2002, p. 146

Het doel van deze indeling is om aan iets te kunnen zeggen over de nieuwswaardigheid van het onderwerp klimaatverandering voor het geselecteerde medium.

Aantal woorden

Tenslotte kan met *Lexisnexis* ook gekeken worden hoeveel woorden een bericht bevat. Dat is inderdaad het geval bij de berichten in *de Volkskrant*, maar helaas niet bij de artikelen in *Elsevier*. Door per periode het gemiddelde aantal woorden in de *Volkskrant*-berichten uit te rekenen, kijk ik of een grotere aandacht ook gepaard gaat met langere artikelen in dit dagblad.

1.1 De Volkskrant

Over de eenentwintigste eeuwse klimaatverandering-berichtgeving in *de Volkskrant* is ook al een en ander geschreven in het door die krant uitgegeven boek *Tussen de Regels*. In het speciaal aan klimaatverslaggeving gewijde hoofdstuk *Laten we het klimaat zuiver houden* meldt Martijn van Calmthout dat tijdens de periode 2001-2005 klimaatverandering een gegeven is geworden waar alle deelredacties mee hebben te maken; van 'Den Haag' en Buitenland tot Economie, Reizen en Opinie.

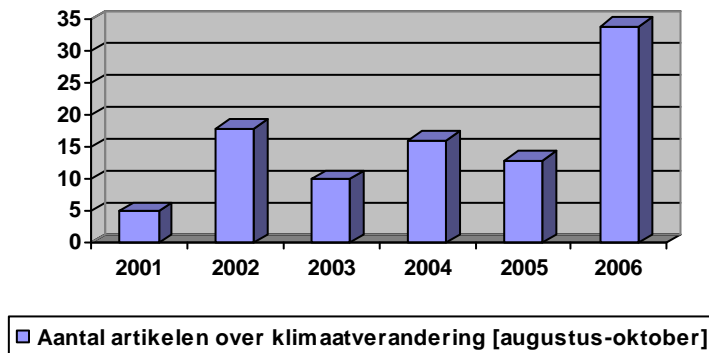
Hieruit mag worden geconcludeerd dat men er bij *de Volkskrant* inderdaad denkt dat er een ontwikkeling heeft plaatsgevonden in de vorm en de inhoud van de berichtgeving over klimaatverandering.

Dat de frequentie daarmee ook toeneemt, is niet gezegd. De auteur van *Tussen de Regels* en *de Volkskrant*-redacteurs die hij aan het woord laat, denken daar in ieder geval allemaal wat anders over.

Aan de ene kant staat in *Tussen de Regels* de bewering van de schrijver dat de politieke aandacht voor het milieu in de periode 2000-2004 zich in een neerwaartse spiraal bevond. Het was, zo zei hij, een tijd waarin de ministerpost van milieu was gedegradeerd tot een staatssecretariaat, het onderwerp niet leefde in het maatschappelijke debat, zaken die hun weerslag hadden op de plaats van het milieu in de krant. Journalist Jeroen Trommelen voegt daaraan toe dat de krant een 'wat slappe houding ten aanzien van het klimaat vertoont'. Veertien pagina's verderop ziet milieujournaliste Marieke Aarden de laatste tijd juist de aandacht voor het milieu toenemen in *de Volkskrant* toenemen.

Frequentie

Analyse van de berichten uit *Lexisnexis* over de periode augustus-oktober in 2001 tot en met 2006 geeft aan dat de waarheid het midden houdt tussen het idee van Van Calmthout dat de berichtgeving in golven verloopt en Van Aarden's idee van stijgende aandacht voor het milieu c.q. klimaatverandering. Te zien is namelijk een fluctuerend aantal berichten, maar gemiddelde dat in cumulatief opzicht jaarlijks stijgt.

Om te kijken of de hogere frequentie inderdaad gepaard gaat met verslaglegging die zich niet alleen (meer) concentreert rond het 'harde' nieuws van klimaatrapporten, heb ik de geanalyseerde berichten per interval over drie categorieën verdeeld: klimaatconferenties en –rapporten, dramatisch klimaatnieuws en overig.

Naast de toegelichte traditionele nieuwsgroep klimaatconferenties en -rapporten heb ik een groep met ‘dramatisch klimaatnieuws’ gevormd: duidelijke, tastbare klimaatgerelateerde gebeurtenissen die volgens de recentere wetenschappelijke literatuur zouden kunnen zijn te linken aan klimaatverandering. Door deze categorie en die van de berichtgeving over klimaatconferenties en –rapporten tegen het totaal aan berichten in een bepaald interval af te zetten, kan worden beoordeeld of het onderwerp ‘klimaatverandering’ inderdaad geëvolueerd is van wetenschappelijk ‘moetje’ rond een klimaatconferentie of -rapport tot iets dat binnen de krant in ‘hype’vorm opduikt.

Tabel 1: Mijlpalen per interval [augustus, oktober]

<i>Interval</i>	<i>Aantal berichten</i>	
[Augustus – Oktober 2001]	5	
<i>Klimaatconferenties/rapporten:</i>		
-Klimaatconferentie in Bonn	1	2 augustus
=20%		
Piek: [Augustus – Oktober 2002]	18	
<i>Klimaatconferenties/rapporten:</i>		
-VN-top Duurzame Ontwikkeling, Johannesburg	4	24, 27, 28 aug. en 5 sept.
=22%		
<i>Dramatisch nieuws:</i>		
-Overstromingen Midden-Europa	4	14, 17, 28 aug. en 13 sept.
-Warme zomer 2002	1	13 augustus
=28%		
[Augustus – Oktober 2003]:	10	

Klimaatconferenties/rapporten:

-Verdrag van Kyoto 1 20 augustus

=10%

Dramatisch nieuws:

-Extreme zomer 2003/Wilnis 2 6 september, 10 oktober

=20%

Piekje:[Augustus – Oktober 2004]: 16

Klimaatconferenties/rapporten:

-Kyoto 1 23 oktober

=6%

Dramatisch nieuws:

-Extreme zomer 2003 1 2 oktober

=6%

[Augustus – Oktober 2005]: 13

Klimaatconferenties/-rapporten:

-IPCC 2002 1 29 oktober

=4%

Piek: [Augustus – Oktober 2006]: 32

Klimaatconferenties/-rapporten:

-Milieurapport wereldbank 1 31 oktober

=3%

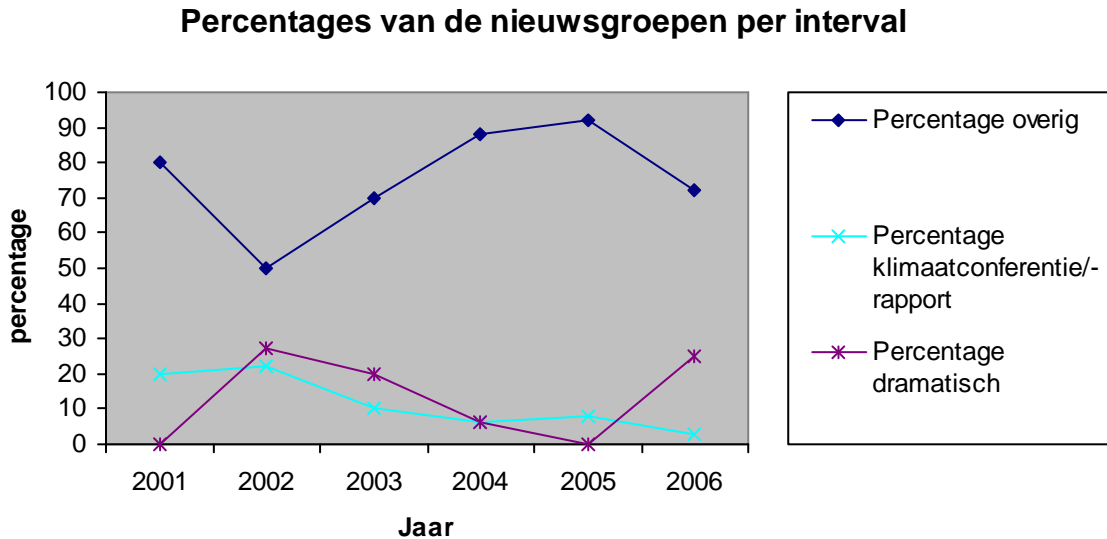
-Dramatisch nieuws:

-Al Gore en zijn documentaire 4 30 september en 3, 7, 7, 7 oktober

-Blauwtongziekte 4 19, 22, 23, 26 augustus

=25%

Wanneer deze gegevens in een grafiek worden geplot, ontstaat het volgende beeld:

Hieruit blijkt inderdaad dat het percentage berichten rond klimaatrapporten en klimaatconferenties over de afgelopen zes jaar kleiner wordt. Dat betekent dat gecombineerd aandeel van dramatische berichten en overige artikelen in de loop van de jaren toegenomen is.

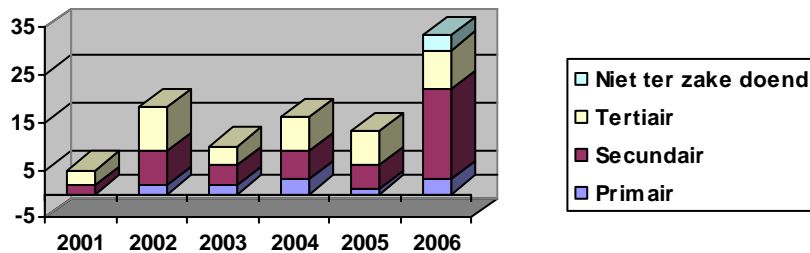
Opvallend is de piek die de groep 'dramatische berichten' in 2006 vertoont. Volgens de statistieken komt dit goeddeels op rekening van de blauwtongziekte en het Al Gore-effect. Naast de volgens Van Calmthout onweerstaanbare charme van de ex-vice-president, pakt Gore de boodschap over klimaatverandering op een zo effectief mogelijke wijze aan: het tastbaar maken van het fenomeen. Hierbij maakt hij gebruik van videofragmenten van smeltende gletsjers en het overspoelen van Manhattan. Het zijn feiten die worden gepresenteerd aan de hand van vlot gemonteerde videobeelden van klimaatveranderingsprocessen die in de wereld actief zijn; de tastbaarheid maakt dat het op de aandacht van de kijker kan rekenen.¹⁵

Gore zorgt ervoor dat het onderwerp klimaatverandering op één dag in maar liefst drie artikelen voorkomt, een prestatie die in de rest van de onderzochte tijd niet wordt geëvenaard. Toch ligt zelfs zonder de bijdrage van de berichtgeving rond de documentaire van Gore het totale aandeel van de groepen 'overig' en 'dramatisch nieuws' nog steeds hoger voor 2006 dan in 2005.

Rol: primair, secundair, tertiair?

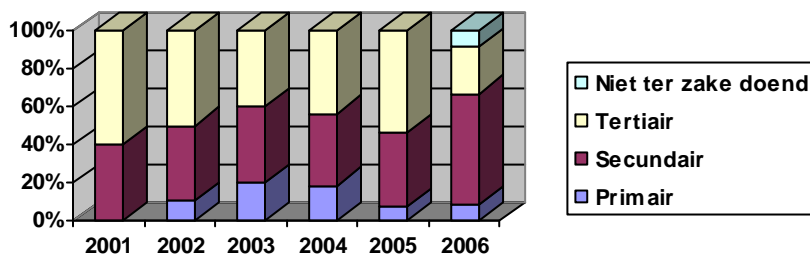
De verdeling primair-secundair-tertiair voor de artikelen in *de Volkskrant* ziet er als volgt uit:

Rol klimaatverandering binnen artikel (absoluut)

En in percentages:

Rol klimaatverandering binnen artikel (relatief)

Het aandeel primair op klimaatverandering gebaseerde artikelen is over de afgelopen jaren eigenlijk hetzelfde gebleven op ongeveer twee per jaar. Zelfs in topjaar 2006 waren het maar drie exemplaren. Daarnaast heeft ook het aandeel

¹⁵ Palfreman, J., *A Tale Of Two Fears: Exploring Media Depictions of Nuclear Power and Global Warming*, 2006, p. 39

berichten met tertiaire rol zeker in de laatste drie jaar rond de acht berichten gelegen. Dat betekent dat de piek van 2006 hoofdzakelijk werd veroorzaakt door een sterke toename van het aantal secundaire berichten, een ruime verdriedubbeling van het voorgaande jaar.

Gezien deze gegevens lijkt het er in eerste instantie op dat er geen verandering in prioriteit heeft plaatsgevonden: een artikel primair geschreven rond klimaatverandering komt door de jaren heen even vaak voor.

Daarbij zou mee kunnen spelen dat *de Volkskrant* ook niet zeven keer hetzelfde nieuws kan brengen. Hoewel uit verschillende onderzoeken blijkt dat de lezer vaak geen idee heeft wat nu precies de verhouding is tussen broeikaseffect, gat in de ozonlaag, ervaart de wetenschapsjournalistiek het volgens Van Calmthout alsof men telkens dezelfde artikelen over het onderwerp schrijft.¹⁶

De toename van de secundaire berichten wijst echter op een veranderde status van het onderwerp binnen de krant. Het onderwerp klimaatverandering lijkt steeds meer geïntegreerd in de berichtgeving. Het is niet meer een statisch fenomeen waar slechts zelden over wordt bericht, maar meer een dynamisch onderdeel van verschillende oorzaak-en-gevolgsituaties.

Positie: welk katern?

Ondanks dat het bij een progressieve krant als *de Volkskrant* past om het milieu een warm hart toe te dragen, gelooft niet iedere redacteur dat men er zit te wachten op een mooi artikel over klimaatverandering op een prominente plek in de krant.

Ex-milieujournalist Jeroen Trommelen zegt in *Tussen de Regels* dat de hoofdredactie van *de Volkskrant* klimaatverandering nooit heeft gezien als een

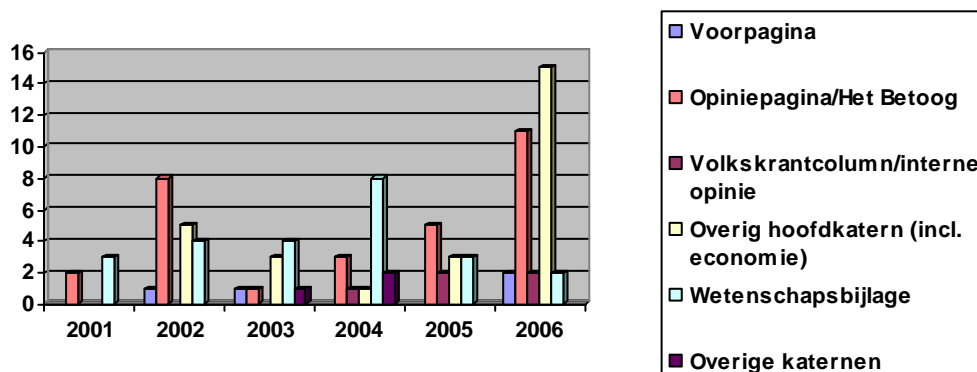
¹⁶ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 6

onderwerp waarop deze krant zich zou moeten profileren. Ondertussen pretendeert het dagblad volgens hem wel het milieu erg belangrijk te vinden.

In *Tussen de Regels* vertelt milieujournaliste Marieke Aarden dat het thema klimaatverandering een duizendkoppig monster is, dat zijn kop opsteekt bij thema's, zoals natuur, wateroverlast, wijze van landbouw bedrijven of hoe de ruimte moet worden geordend⁶. Het ligt in de lijn der verwachting dat het onderwerp dan ook in verschillende katernen opduikt.

Volgens Trommelen ligt dit anders. Hij beschouwt het in *Tussen de Regels* als een gemiste kans dat het onderwerp 'klimaat' rond de millenniumwisseling via de noemer 'milieu' onder wetenschappen viel, waardoor veel berichten over klimaatverandering rechtstreeks naar de wetenschapspagina's gingen. Trommelen zat ermee dat hij op die manier gedwongen werd het onderwerp van een wetenschappelijke en dus droge saus te voorzien. Aarden is echter van mening dat redacties als Economie en de Verleiding het onderwerp steeds meer beginnen op te pikken.¹⁷

In onderstaande grafiek is voor ieder onderzocht interval de plaats in de krant weergegeven. Hierbij maakt *Lexisnexis* geen onderscheid tussen de economie-, binnen- en buitenlandpagina's, zodat deze noodgedwongen samen in een categorie belanden, aangeduid als 'overig hoofdkatern'

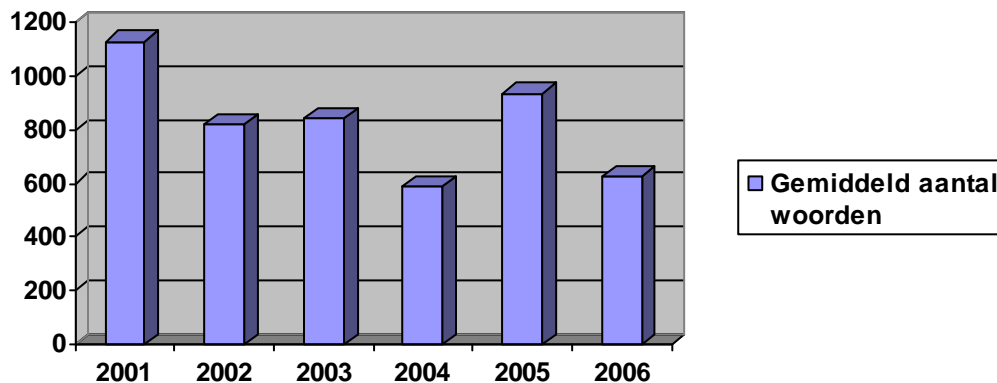
¹⁷ Berg, J. vd. (red.), *Tussen de Regels*, 2006, p. 184

Er lijken inderdaad aanwijzingen te zijn dat er meer variatie is in de katernen die aan klimaatverandering wijden: kwam het thema in 2001 slechts in wetenschapsbijlage en opiniestukken aan de orde, in de daaropvolgende jaren werd er ook in het hoofdkatern aandacht aan besteed, in 2003 en 2006 zelfs op de voorpagina. In het laatste jaar kwam had het ene bericht betrekking op het blauwtongvirus en het andere op Al Gore's tournee.

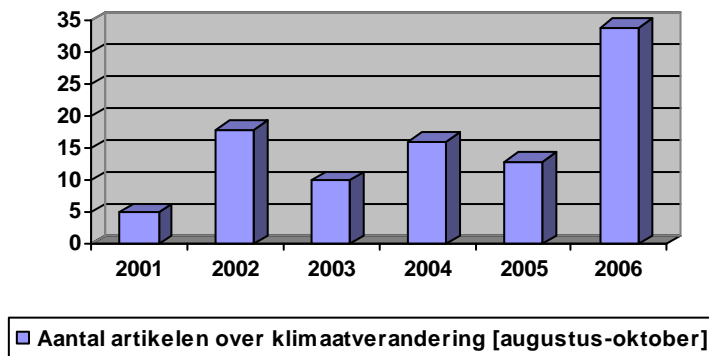
Opvallend is dat ook de eigen journalisten en columnisten in de laatste twee jaar het onderwerp ter sprake brengen. Van de vijf artikelen die met de middenpaarse staafjes in bovenstaande grafiek zijn vertegenwoordigd, zitten ook twee columns van echte buitenstaanders: Marcel van Dam en Jan Blokker, eerder consumenten van het nieuws dan experts op het gebied van klimaatverandering. Twee berichten in de laatste drie jaar zijn wel wat weinig bewijsmateriaal, maar het zouden tekenen kunnen zijn van de integratie van een onderwerp dat zoals al eerder gezegd van oudsher niet erg tastbaar en niet erg sexy werd bevonden.

Aantal woorden

Het aantal woorden dat een bericht over klimaatverandering gemiddeld telde per kwartaal blijkt wisselend te zijn: van 1130 in 2001 tot nog geen 600 in 2004. Netto is de trend in ieder geval dat er jaarlijks steeds minder woorden aan klimaatverandering 'vuil' worden gemaakt.

Wanneer dit wordt vergeleken met de grafiek van het aantal berichten eerder dit hoofdstuk, valt op dat dat bijna omgekeerd evenredig is aan de hoeveelheid berichten in datzelfde kwartaal:

Hoe populairder het onderwerp, des te korter worden de berichten erover. Niet zo gek, want wanneer het onderwerp genoeg toegelicht en besproken is, kan de berichtgeving erover beknopter.

Ook kan het onderwerp terloops in allerlei stukken opduiken. Daartegenover staat dat wanneer een onderwerp populairder is, het ook prominenter en dus breder zal worden besproken. Dat is zichtbaar in 2006. Hoewel de berichten daar over de gehele lijn relatief kort zijn, zijn de artikelen die een hype behandelen relatief lang. (Al Gore: drie berichten met een lengte van bijna 1000 woorden; het blauwtongvirus: een artikel van bijna 1880 woorden). Dat trekt het gemiddelde weer wat omhoog voor dat jaar.

1.2 Elsevier

Het boek *Tussen de Regels* bespreekt ook kort de houding die *Elsevier* aanneemt bij de berichtgeving over klimaatverandering. Hun wetenschapsredacteur Simon Rozendaal ziet, zo staat te lezen op pagina's 174 tot 179, de milieubeweging als een grote maffia. Rozendaals artikelen zijn tegendraads: hij staat veel sceptischer tegenover klimaatverandering dan *de Volkskrant*.

Met de groeiende media-aandacht voor het fenomeen klimaatverandering nam zoals gezegd ook de media-aandacht voor klimaatsceptici toe, niet alleen omdat deze tegenbeweging zich opzichtiger wapende tegen de groeiende consensus onder de wetenschappers over het bestaan van klimaatverandering, maar ook omdat in de journalistiek van oudsher het principe van hoor en wederhoor wordt toegepast, ook als dit ervoor zorgt dat de klimaatsceptici relatief gezien veel meer aandacht krijgen op deze manier.¹⁸

Te verwachten valt daarom dat bij *Elsevier* –welke kant het blad ook kiest in de klimaatoorlog - in de afgelopen zes jaar een min of meer in de berichtgeving een vergelijkbare toename in de frequentie heeft plaatsgevonden als bij *de Volkskrant*, als reactie op de berichtgeving of voor de presentatie van alternatieve theorieën.

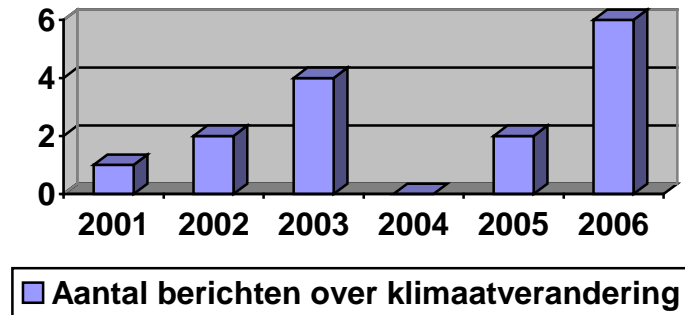
Frequentie

Wanneer naar de berichtgeving in *Elsevier* wordt gekeken, valt meteen op dat er veel minder berichten verschenen zijn in de onderzochte periode over klimaatverandering dan in *de Volkskrant*, namelijk zeventien in zes intervallen in plaats van de 95 binnen *de Volkskrant*. Toch zijn dat netto ongeveer evenveel berichten, aangezien *Elsevier* als weekblad zes keer minder vaak verschijnt.

Voor *Elsevier* zijn de klimaatberichten als volgt over de verschillende intervallen verdeeld:

¹⁸ Tolan, S. et al, *Global Warming: What's Known vs. What's Told*, 2005, p. 93

**Aantal berichten over klimaatverandering in Elsevier
[augustus-oktober]**

Een trend is hier minder duidelijk te onderscheiden dan bij de berichten van *de Volkskrant* het geval is. Er vinden twee periodes van stijging plaats, die elk drie jaar duren, waarbij er in 2004 helemaal geen berichten verschenen over dit onderwerp. Opvallend is dat het interval in 2006 verreweg de grootste hoeveelheid berichten bevat; wederom een teken van het Gore-effect. De piek in 2003 werd veroorzaakt door de warme zomer, die tot september aanhield.

De onderwerpkeuze van de artikelen is net als in de *Volkskrant* maar in zeer beperkte mate afhankelijk van klimaatconferenties en –rapporten:

<i>Interval</i>	<i>Aantal berichten</i>
[Augustus – Oktober 2001]	1
[Augustus – Oktober 2002]	2
<i>Klimaatconferenties/rapporten:</i>	
-VN-top Duurzame Ontwikkeling, Johannesburg	1 31 aug. 2002
=50%	

[Augustus – Oktober 2003]:	4	
<i>Dramatisch nieuws:</i>		
-Extreme zomer 2003	1	9 aug. 2003
=25%		
[Augustus – Oktober 2004]:	0	
[Augustus – Oktober 2005]:	2	
<i>-Dramatisch nieuws:</i>		
Orkaan Katrina	1	24 sept.
=50%		
[Augustus – Oktober 2006]:	6	
<i>-Dramatisch nieuws:</i>		
-Al Gore en zijn documentaire	1	7 en 10 okt.
-Blauwtongziekte	2	2x 9 sept.
=50%		

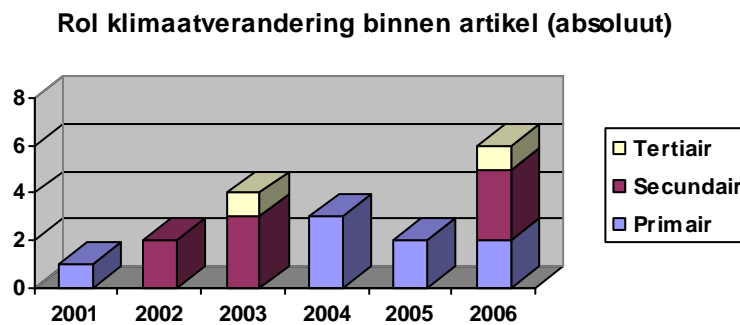
Omdat er eigenlijk te weinig berichten zijn om iets te zeggen over de verhouding van de drie nieuwsgroepen tussen de intervallen, heb ik ervoor gekozen om de gemiddelde verhouding tussen de groepen uit te rekenen:

Aandeel 'klimaatconferenties/-rapporten' op het totaal:	7%
	(Volkskant: 9%)
Aandeel 'dramatisch nieuws':	33%
	(Volkskant: 17%)
Aandeel 'overig':	60%
	(Volkskant: 74%)

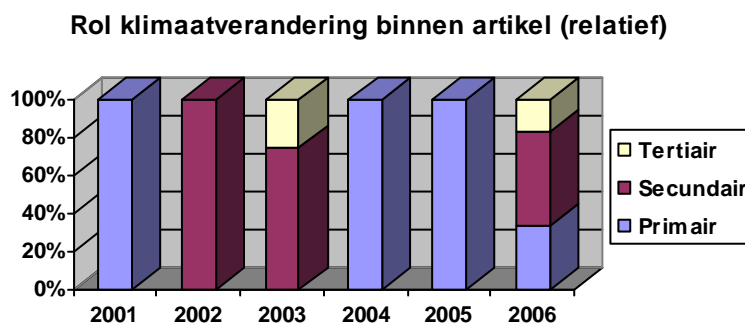
Volgens deze gegevens lijkt *Elsevier* zich net als de Volkskrant in de berichtgeving nauwelijks te concentreren op ‘traditionele’ artikelen rond klimaatconferenties en –rapporten. Dit strookt met de verandering die Carpenter signaleerde in klimaatgerelateerd nieuws.

En net als bij de Volkskrant geldt dat de berichtencategorie ‘overig nieuws’ bij *Elsevier* met 60% veruit het grootst is. Opvallend is wel dat *Elsevier* in de onderzochte periode ongeveer twee keer zo vaak voor verslaglegging met een dramatische invalshoek koos als de Volkskrant. Maar dat past op zich goed bij een opinietijdschrift, aangezien deze meer essayistisch van opzet zijn en daarbij een thema centraal stellen, in plaats van puur te proberen het nieuws in al zijn relevante facetten te verslaan.

Rol: primair, secundair, tertiair?

En in percentages:

Zichtbaar is de centrale rol die klimaatverandering in de gevonden artikelen speelt: 53% van de berichten in *Elsevier* gaan zelfs primair over dit thema, tegenover een kleine 12% in het geval van de Volkskrant. Ook ligt het gehalte tertiaire berichten veel lager.

Het grote aantal berichten dat primair over klimaatverandering gaat, lijkt te illustreren wat Carpenter al signaleerde: de populariteit van een thema kan worden afgelezen aan mate waarin critici van zich laten horen. Klimaatscepticus Simon Rozendaal heeft dan ook dertien van de zeventien berichten geschreven.

2 Kwalitatieve analyse van de berichtgeving over klimaatverandering

Om een beter overzicht te krijgen in de wijze waarop berichtgeving in kranten en tijdschriften plaats heeft en hoe deze door de tijd heen verandert, heb ik ook gekeken naar de inhoud en de boodschap de tekst zelf. Een journalist is een mens, eentje die voor de keuzes van zijn stuk niet altijd de meest wetenschappelijke benadering kiest, maar de klimaatgerelateerde stukken kan invullen op de manier die hij of zij passend of aantrekkelijk vindt.¹⁹ Het ligt daarom in de lijn der verwachting dat een klimaatscepticus zijn klimaatberichten anders neertikt dan een klimaatveranderingdiscipel, gebruik maakt van andere bronnen en andere bewijzen aanvoert.

Hieronder volgt een korte opsomming van de parameters in de teksten die ik in dit hoofdstuk zal analyseren.

Opvattingen over klimaatverandering

Allereerst wordt in dit hoofdstuk gekeken naar de uitgesprokenheid van de media. Denken zij dat er sprake is van klimaatverandering en zijn zij van mening dat de mens daar debet aan heeft? Voor dit deelonderzoek werden de berichten een voor een doorgelezen op zoek naar een in de tekst uitgesproken antwoord op de twee vragen 'bestaat klimaatverandering?' en 'wordt klimaatverandering door de mens veroorzaakt?'

Uit de verschillende artikelen was het soms niet mogelijk om een expliciet antwoord te destilleren, zoals: 'de mens veroorzaakt klimaatverandering'. Ik heb ervoor gekozen om gegeven impliciete antwoorden alsnog van een label te voorzien en in de daarbij horende categorie te plaatsen.

¹⁹ Ladle, R. et al, *Scientists and the media: the struggle for legitimacy in climate change and conservation science*, 2005, p. 239

Interne gelijkgestemdheid

Op de vraag of klimaatverandering bestaat, hoeft door een redacteur in een artikel niet per se 'ja' of 'nee' te worden geantwoord. Vaak is het een 'waarschijnlijk' of een 'misschien'. En juist de subtielere indeling kan wat meer zeggen over de gelijkgestemdheid over het onderwerp klimaatverandering bij de redacteurs van het betreffende dag/weekblad.

De categorieën vallen op hun beurt ook weer uiteen in expliciete en impliciete beweringen. Bij de 'ja'-categorie is er nog een extra groep opgenomen: de berichten die passages bevatten die weer een stap verder gaan dan een impliciet of expliciet ja. Hierin wordt klimaatverandering gepresenteerd als een voldongen feit, bijvoorbeeld in een zin als: *'Het is niet bekend of de klimaatverandering iets te maken heeft met de toename van het zinkviooltje.'* Deze groep staat in de bijlagen 2 en 3 aangemerkt als 'ter kennisgeving aangenomen.'

Bewijsmateriaal en bronnen

Vervolgens moet bronnenonderzoek uitwijzen of men een gedane uitspraak over klimaatverandering op lucht baseert ofwel er degelijk een gefundeerde theorie achter is ontwikkeld. Ook wordt bepaald of en op welke bronnen de meningen zijn gebaseerd en wordt gekeken of de stellingen worden onderbouwd en welk bewijsmateriaal wordt aangevoerd.

2.1 De Volkskrant

Opvattingen over klimaatverandering

Martijn van Calmthout is stellig in zijn overtuiging dat het klimaat verandert en dat dat hoogstwaarschijnlijk door toedoen van de mens gebeurt. 'Als de Tweede Wet van Newton op de schaal van een tot tien een tien qua legitimiteit scoort, dan zit klimaatverandering zo rond de zeven. En ik zou graag ongelijk hebben'.²⁰ 'Ik

²⁰ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 10

denk niet dat je in termen van geloven moet praten; Er zijn heel snel dingen aan het veranderen in het klimaat, de stijging van broeikasgassen in de atmosfeer is gewoon een op een terug te voeren op het stoken van allerlei fossiele brandstoffen en alle moderne, serieuze wetenschappelijke modellen van de atmosfeer geven aan dat (...) je veranderingen zult krijgen.’²¹

In tegenstelling tot wat sceptici beweren, zijn de foutenmarges en de onvolkomenheden volgens Van Calmthout in de bestaande klimaatmodellen niet groot genoeg om te veronderstellen dat de beweringen over mens-geïnduceerde klimaatverandering ‘allemaal flauwekul’ zijn. Een beeld dat volgens hem in ieder geval bij zijn collega’s op de redactie ook leeft. ‘Wij hebben geen centrale visie op dit onderwerp.’ Toch liggen de ideeën van zijn collega’s volgens Van Calmthout niet zo heel ver uit elkaar, ‘Want anders zouden we onderling wel aan de bel trekken’.²²

Van Calmthout zegt ervan te houden om ‘aan te geven dat dingen niet keihard zijn als ze niet keihard zijn’.²³ Hij spreekt ondertussen wel zijn eigen overtuiging uit over het bestaan van klimaatverandering *an sich*. Gezien de door hem veronderstelde vergelijkbare insteek van zijn Volkskrant-collega’s zou dat een grafiek moeten opleveren waarin de vraag of klimaatverandering bestaat, met ‘ja’ zou moeten worden beantwoord, en de vraag of de mens daar schuld aan heeft zou ‘waarschijnlijk’ moeten luiden.

Er blijkt dat bij *de Volkskrant* in ieder geval voor de vraag of het verschijnsel klimaatverandering überhaupt bestaat, er door de jaren heen steeds minder slagen om de arm worden gehouden. Van ‘misschien’ is in de analyse geen sprake meer. Er is dan ook maar één ‘misschien’ geturfd en geen enkele ‘nee’.

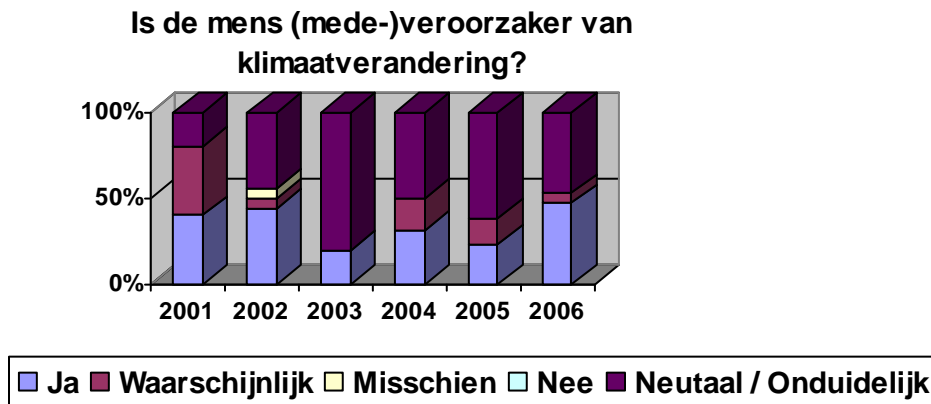
²¹ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 1

²² Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 9

²³ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 2

Ook vermindert het aantal berichten zonder uitgesproken oordeel over het bestaan van klimaatverandering over de jaren bij de Volkskrant.

De schuldvraag wordt in de berichten voorzichtiger beantwoord:

Uit de grafiek valt op te maken dat de Volkskrant in de helft van de gevallen geen oordeel velt over de schuld van de mens aan klimaatverandering. Wanneer er toch een boodschap in de tekst zit, is dit vaker een 'ja' dan een 'waarschijnlijk'.

Overigens was de laatste keer dat de Volkskrant het voorzichtige 'misschien' gebruikte in 2002. Sindsdien is het oordeel altijd 'waarschijnlijk' of 'ja'. En het aandeel artikelen waarin de verantwoordelijkheid van de mens voor klimaatverandering ter sprake komt was nergens zo'n groot als in 2006. Het lijkt er daarom op dat de volkskrant zoetjesaan steeds uitgesprokener wordt over de invloed van de mens op klimaatverandering.

Interne gelijkgestemdheid

De stukken in de Volkskrant zijn door auteurs met zeer diverse achtergronden geschreven. Zo zijn er artikelen van de hand van klimaatredacteurs als Martijn van Calmthout en Joost van Trommelen, milieuredacteurs als Marieke Aarden, politiek redacteurs, binnenlandredacteurs en columnisten. Maar ook zijn er veel externe auteurs, zoals wetenschappers en politici. Van alle artikelen over klimaatsverandering is 34 procent zelfs afkomstig van de opiniepagina. Van hen

komt het groenst gekleurde geluid. Want met name GroenLinks'ers als Wijnand Duijvendak, Alexander de Roo weten de kolommen goed te vinden. Ook staatssecretaris van Milieu Pieter van Geel en huidige vice-premier Wouter Bos hebben hun ideeën over het milieu op het forum geventileerd.

Wanneer je alle 95 berichten leest, kom je er al snel achter dat de meeste auteurs op eigen wijze met het onderwerp klimaatverandering omgaan. Sterker nog, al halverwege de stapel kun je meestal aan de hand van de manier waarop het onderwerp ter sprake komt worden gezegd welke auteur het stuk heeft geschreven. Het gaat hierbij niet overigens niet om grote ideologische tegenstellingen.

Alleen op de opiniepagina's is er plek voor klimaatsceptici, zegt Van Calmthout. 'Mensen van de forumredactie zullen sceptici ook gewoon aan het woord laten als ze tenminste geen volstrekte onzin uitkramen, om te laten zien wat aan die kant de argumentaties zijn.' Overigens komen er binnen de onderzochte tijdspannen geen berichten voor die ook maar iets sceptisch bevatten. Van Calmthout vindt er ondertussen geen doekjes om waarom de sceptici alleen daar onderdak vinden. 'Wij doen dat [de vorming van een opinie over klimaatverandering in stukken- LG] anders omdat we toch meer op wetenschappelijke literatuur willen varen.'

Wetenschappelijke literatuur dus. De huidige stand van zaken is dat deze spreekt over een 'hoogstwaarschijnlijk menselijke oorzaak voor de opwarming van de planeet.' Dat zou moeten betekenen dat de journalisten zich bij de berichtgeving in de Volkskrant altijd strikt aan dat 'waarschijnlijk' zouden moeten houden, wanneer ze de vraag van de menselijke schuld aan de klimaatverandering beantwoorden.

En het moet worden gezegd: Van Calmthout is er zelf bijna niet op te betrappen dat hij zich laat verleiden tot een impliciet of expliciet 'ja' op de vraag of

klimaatverandering een menselijke oorzaak kent. Slechts een keer, bij de bespreking van al Gore's boek *An inconvenient Truth*, laat hij zich verleiden tot een ja. En wel onder de sprekende kop: *Al Gore heeft gelijk. Maar gelijk hebben is iets anders dan gelijk krijgen.*

Foutje, moet kunnen. Maar de al eerder in dit hoofdstuk gepresenteerde grafiek met veel ja's spreekt boekdelen. Het is bij de meeste redacteurs bon ton om te schrijven dat klimaatverandering aan de mens te wijten is. Zo ging oud-wetenschapschef Jeroen Trommelen in zijn stukken eigenlijk altijd voorbij aan het feit dat de menselijke bijdrage aan klimaatverandering waarschijnlijk, maar niet zeker is.

Ook milieuredactrice Marieke Aarden heeft zo haar eigen aanpak: ze weeft klimaatverandering vaak als voldongen feit door haar tekst heen. Mogelijk stelt ze bij ieder interview standaard de vraag of klimaatverandering enige rol speelt in het probleem.

Rond de GroenLinks-politici Wijnand Duyvendak en Alexander De Roo gebeurt nog iets merkwaardigers: in een artikel is het antwoord op de vraag of de mens bijdraagt aan de verandering van het klimaat tegelijkertijd 'ja' als 'waarschijnlijk'. Dat blijkt in het opiniestuk *Zonder milieubeleid wordt het weer niet beter*, dat op 17 augustus 2002 in de Volkskrant verscheen.

De intro van het stuk luidt:

Steeds meer tekenen wijzen erop dat de mens verantwoordelijk is voor de verandering van het klimaat. Volgens Wijnand Duyvendak en Alexander de Roo is er alle reden voor de regering-Balkenende extra maatregelen te nemen tegen de uitstoot van broeikasgassen.

Maar twee alinea's verder schrijven de auteurs iets anders:

Alles wijst erop: de mens draagt verantwoordelijkheid voor de klimaatverandering. Dit roept de vraag op naar onze eigen verantwoordelijkheid.

Steeds meer, of alles? Verderop in de alinea wordt het nog verwarrender:

(...) klimaatverandering is bij uitstek het resultaat van een collectief proces, een optelsom van miljarden en miljarden individuele keuzes, en dat ook nog eens gedurende vele decennia.

Bovenstaande situatie lijkt een typisch geval waarin is gepoogd de boodschap van de sprekers iets aan te passen aan de standaard van de krant. Dat betekent dat de forumredactie, die duidelijk meer slagen om de arm houdt dan beide politici, blijft de filosofie trouw die ook Van Calmthout na wenst te leven: niets keihard zeggen als het niet keihard is. De twee meningen naast elkaar maakt echter dat de lezer uit het stuk geen eenduidige boodschap krijgt, wat de kwaliteit van het artikel aantast: niet alleen in leestechisch opzicht, maar ook in geloofwaardigheid.

Bewijsmateriaal en bronnen

Van Calmthout c.s. baseren zich volgens hem dus op wetenschappelijke literatuur. De grote meerderheid van de onderzochte Volkskrant-artikelen is echter geschreven zonder duidelijke verwijzing naar literatuur, en sterker nog, presenteert door de mens veroorzaakte klimaatverandering als een ter kennisgeving aangenomen zaak. Het lijkt er dus op dat de vermoede menselijke betrokkenheid bij klimaatverandering bij de Chef Wetenschap zwaarder weegt dan wetenschappelijke accuratesse.

Wie in de veronderstelling leeft dat journalistiek nog altijd gebaseerd is op harde bewijzen, komt dus bedrogen uit. In slechts zestien van de 95 Volkskrantberichten waarin men zich op een of andere manier uitspreekt over klimaatverandering, wordt bewijs geleverd voor de gedane uitspraak. Er is

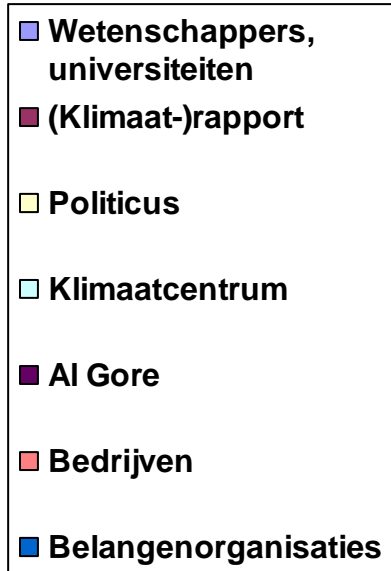
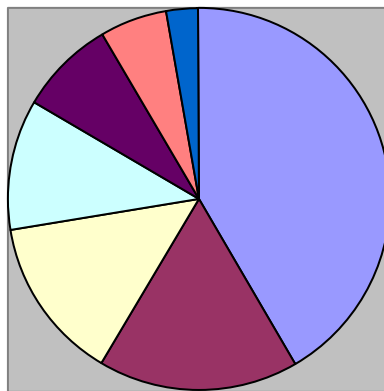
overigens geen trend zichtbaar over het percentage berichten dat jaarlijks bewijs aandraagt.

De aard van het bewijsmateriaal is van wisselende kwaliteit. Zo wordt twee keer de toename van zware stormen als bewijs voor klimaatverandering aangedragen, terwijl de wetenschap zich tot op heden alleen zegt dat (tropische) stormen in intensiteit toenemen en niet in aantal.

Misschien mag voorzichtig worden geconcludeerd dat de bewijslast steeds dichterbij huis wordt gevonden. Was er in 2002 nog sprake van bewijs aan de hand van het IPCC of klimaatmodellen die een jaren eerder voorgekomen voorbeeld van 'extreem weer' toeschreef aan klimaatverandering; in de tweede helft van de onderzochte periode bestaat de bewijslast steeds meer uit actuele weersverschijnselen (overstromingen, regenval) of hypes (blauwtongvirus). Geleverd bewijs staat dus steeds dichterbij de belevingswereld van de mens.

Slechts in 39 van de 95 Volkskrant-artikelen is sprake van een andere bron dan de auteur. De verdeling is als volgt:

Aard van de bron

Het kleine aandeel artikelen dat een klimaatrapport als bron heeft (6), vergeleken met het aandeel artikelen gebaseerd op niet-wetenschappelijke bronnen, te

weten politici (5+3=8) en bedrijven (2), is opvallend. Hoewel er niet goed uit de berichten blijkt dat dat door de tijd toe- of afneemt, is het een onderschrijving van wat Van Calmthout en Palfreman al zeiden: het onderwerp klimaatverandering is in de 21ste eeuw populairder dan in begin jaren '90.

Wel is opmerkelijk dat in de laatste jaren de zwaargewichten in de (inter-) nationale politiek als bron opduiken in de stukken. Dat Pieter van Geel al in 2002 zijn intrede maakt is niet zo gek – hij is tenslotte staatssecretaris van milieu, maar dat na Al Gore ook partijvoorzitter Wouter Bos en Tony Blair zich in 2006 met het klimaat bemoeien, is een veeg teken.

Hoewel het fijn zou zijn wanneer het wel zo was, zijn politici minder op hun woord te geloven dan wetenschappers, zeker wanneer het neerkomt op het milieu. Zoals ook blijkt uit de ingezonden brieven van Duijvendak c.s., nemen ze het niet altijd even nauw met de door de wetenschap gedragen feiten. Dat maakt ze, wat milieuzaken betreft, een minder gezaghebbende bron dan geleerden en onderzoekscentra.

En ook bedrijven zijn niet de meest objectieve bronnen. Een voorbeeld is het artikel dat op 21 september 2006 verscheen over het bedrijf Philips, dat meer zuinige lampen verkoopt door (in te spelen op) de angst voor klimaatverandering. De kop boven het artikel luidt meer dan terecht: Philips wil de wereld best redden.

Bij de Volkskrant leveren artikelen als bovenstaande niet zo'n probleem op, omdat de stukken in geval van politieke uitspraken redelijk afstandelijk zijn en duidelijk verslagleggen, meer dan uitleggen of overtuigen.

2.2 Elsevier

Opvattingen over klimaatverandering

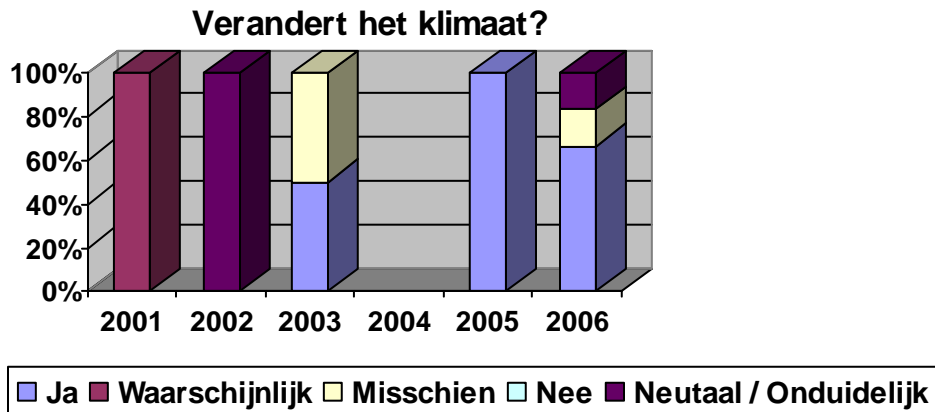
Elsevier is van oudsher het blad waaruit sceptische geluiden klinken wat de berichtgeving over het klimaat betreft. Zoals in het vorige hoofdstuk al werd gezegd, heeft dat alles te maken met de bijdrages van journalist en klimaatscepticus Simon Rozendaal. Sinds 1986 is hij er wetenschappelijk journalist. Hij staat bekend om zijn twijfel over de menselijke invloed op klimaatverandering, waarbij hij wel refereert aan de menselijke overmoed om te denken dat een schepsel, dat zo klein is als het tegen de lucht wordt gehouden, zoveel (schadelijke) invloed op het klimaat zou kunnen hebben dat dit verandert, terwijl er bijvoorbeeld een grote zon is waar we weinig van afweten. De activiteit van zonnevlekken, zo denkt Rozendaal, zou best wel eens iets meer met het veranderende klimaat te maken kunnen hebben dan wij denken.²⁴

Hoewel deze roep om te zoeken naar alternatieve oorzaken precies past bij het al eerder geschetste beeld van de klimaatscepticus, denkt zijn Volkskrant-collega Van Calmthout dat de scepsis vooral voortkomt uit het feit dat hij 'altijd op zoek is naar querulanten en contramine en daar is op zich niets op tegen als hij dat maar gebalanceerd zou doen. Maar dat doet hij dus nooit.'²⁵ *Is meer onderdeel van het volgende, inhoudelijke hoofdstuk*

Ondanks de reputatie 'klimaatsceptisch' te zijn, lijkt het erop dat *Elsevier* / Simon Rozendaal door de jaren heen in ieder geval het idee heeft opgevat dat klimaatverandering als fenomeen inderdaad bestaat. Als wordt gekeken naar de mening die uit de artikelen over het bestaan van klimaatverandering naar voren komt, blijkt dat Rozendaal zijn mening door de tijd heen wel een beetje heeft veranderd.

²⁴ Berg, E. vd e.a. (red), *Tussen de regels*, 2006, p. 176

²⁵ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 4

Na een 'waarschijnlijk' in het eerste jaar is te zien dat Rozendaal in de twee artikelen die in het interval van 2002 zijn onderzocht heeft vermeden om zich uit te spreken over het bestaan van klimaatverandering. Zo gebruikte hij op 28 september 2002 de formulering: 'de veronderstelde klimaatverandering'. Maar in 2003 spreekt hij twee keer van 'misschien' (de ja's zijn in datzelfde jaar kwamen van twee andere journalisten). In augustus 2005 volgt er een impliciet ja en in september koppelt Rozendaal het voorkomen van orkaan Katrina zelfs aan klimaatverandering, alsof hij nooit anders heeft gedaan. Naast een andere auteur en een lezer die vervolgens in 2006 een 'ja' uitspraken, heeft Rozendaal het begin september in een artikel over blauwting over 'de huidige klimaatverandering', om op 28 oktober in datzelfde jaar zelfs iets te vermelden over 'de huidige klimaatverandering die we over de laatste honderd jaar doorstaan.'

Is er in de periode 2001-2006 alleen maar sprake van een 'waarschijnlijke' klimaatverandering; in 2005 blijkt Rozendaal echt te geloven in een klimaatverandering:

Passage uit: *Klimaatverandering: Beter dan Kyoto, Elsevier, 6 augustus, 2005*

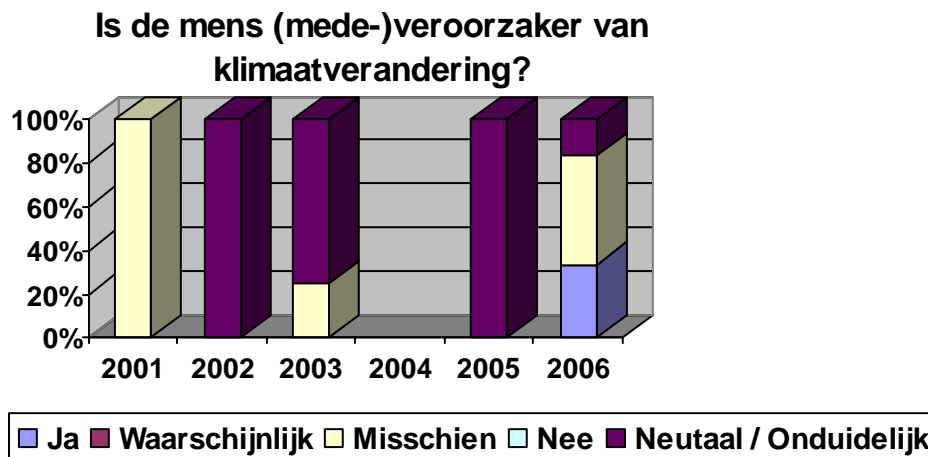
In de eerste plaats is het allesbehalve zeker dat het klimaat

verandert door toedoen van de mens. De schuldige zou ook de zon kunnen zijn. Is dat zo, dan hebben wij nietige schepselen daarop geen enkele invloed.

Hierbij verklaart Rozendaal dus dat het op zich mogelijk is dat de mens iets met de opwarming te maken heeft. Dat komt overeen met wat Carpenter bij de moderne klimaatscepticus signaleert: het klimaatprobleem (schoorvoetend) accepteren, maar de menselijke bijdrage eraan in twijfel trekken.

In 2006 gebeurt er opnieuw iets merkwaardigs. Ging hij in 2005 zover dat hij impliciet veronderstelde nog aan tegen een invloed van de mens op het klimaat, Zijn 'ja' op de vraag of klimaatverandering bestaat wordt bij de boekbespreking van *An Inconvenient Truth* in 2006 opeens weer afgezwakt tot 'misschien'. Dat roept het beeld op van iemand die vergeet wat hij een jaar eerder heeft gezegd of later weer aan zijn feiten twijfelt, iemand die misschien zomaar wat roept, of iemand die geen zin heeft om het ook maar enigszins eens te zijn met Al Gore.

Als het aankomt op de menselijke invloed op het fenomeen kiest *Elsevier* / Rozendaal wel een behoudender en iets regelmatiger koers: in de eerste vijf onderzochte intervallen komt geen enkele keer de mening naar voren dat de mens de belangrijke verantwoordelijke is voor klimaatverandering, of naar alle waarschijnlijkheid.

Te zien is hier dat Rozendaal slechts vier keer over de mogelijkheid van de menselijke medeplichtigheid aan klimaatverandering heeft uitgesproken, te weten in 2001, 2003 en twee keer in 2006. Al deze keren was het 'misschien' het geval. De twee keer 'ja' komen op rekening van andere auteurs.

Toch is er op 24 september 2005 in het artikel *Klimaat: Katrina als voorteken* iets bijzonders te zien. Rozendaal bespreekt twee theorieën over hoe de huidige temperatuurstijging op aarde zo gekomen is.

Alweer zijn er verschillende theorieën. (...) De concurrerende theorie is dat klimaatverandering van alle tijden is en bovenal door de natuur zelf teweeg wordt gebracht. De meeste politici en wetenschappers die deze opvatting aanhangen, ontkennen de invloed van het broeikas-effect niet, maar menen dat bijvoorbeeld de invloed van de zon veel groter is dan die van de mens.

Rozendaal is dus sinds de verschijning van het eerder behandelde stuk over Kyoto van overtuiging veranderd. Meende hij eerst dat het 'totaal niet zeker [is] dat de mens er iets mee te maken heeft', in het Katrina-artikel zegt hij opeens dat zelfs de meest sceptische groep wetenschappers enige invloed van de mensen op de opwarming van de aarde erkennen.

Interne gelijkgestemdheid

De artikelen in *Elsevier* zijn maar door vijf verschillende personen geschreven, waarbij Simon Rozendaal dertien artikelen schreef en vier andere auteurs de overige vier stukken. De artikelen die de vraag of de mens de grote veroorzaker is van klimaatverandering met ja beantwoorden, zijn niet van de hand van Simon Rozendaal.

Een beroepsschopper, zo omschreef Martijn van Calmthout Rozendaal. De redactie geeft Rozendaal veel ruimte: op de website, en in het blad zelf. De

klimaatceptici hebben zoveel kritiek te verduren, dat ze misstappen of tekenen van twijfel voor hun eigen geloofwaardigheid maar beter kunnen wegstoppen. Opmerkelijk is het daarom dat *Elsevier* er met het verstrijken van de jaren kennelijk geen probleem inziet om anderen heel anders over klimaatverandering te laten schrijven. *Elsevier* tast hiermee niet alleen de al zo omstreden autoriteit van Rozendaal aan, maar ook die van zichzelf. Want waar staat het blad nou voor? Gelooft het nou dat klimaatverandering bestaat of niet? En neemt het blad zelf Rozendaal wel serieus?

Bronnen en bewijsmateriaal

Nu was de bewijsvoering in *de Volkskrant* al niet heel best, maar in alle zeventien berichten in *Elsevier* passeert slechts een keer cijfermateriaal de revue, en wel in het Katrina-artikel van 24 september 2005, dat er een temperatuurstijging van 0,7 graden heeft plaatsgevonden afgelopen eeuw.

Opvallend bij de berichten in *Elsevier* is dat, gekeken naar de dertien berichten van Rozendaal, er slechts in twee gevallen sprake is van een daadwerkelijk verslag. Naast een boekbespreking zijn er vervolgens acht artikelen met een opiniërend karakter. Met de bewijsvoering is in dat geval al helemaal losjes omgesprongen.

Daarbij is de argumentatie die Rozendaal gebruikt voor of tegen het bestaan van klimaatverandering door de tijd heen wonderlijk te noemen, zoals uit onderstaand voorbeeld blijkt:

Passage uit *Klimaat: Censuur in de broeikas, Elsevier*, oktober 285, 2006

Gore gaat er voetstoots van uit dat alle ellende die hij noemt door klimaatverandering komt. Hij stelt klimaatverandering bovendien gelijk aan het broeikaseffect en beweert dit op gezag van 'de wetenschap' te doen. Maar hij vergeet te vermelden dat een eventuele

klimaatverandering door het broeikaseffect misschien ook positieve gevolgen kan hebben. Bijvoorbeeld dat de Sahel, waar decennialang honger is geleden, tegenwoordig aan het vergroenen is.

Rozendaal blijkt prima op de hoogte te zijn van de mogelijke effecten van het broeikaseffect. Een opmerkelijke ommezwaai voor iemand die in de onderzochte intervallen van voor 2005 niet de indruk wekte te geloven in klimaatverandering of een toename van het broeikaseffect. Gore verwijten dat hij is vergeten om de vergroening van de Sahel aan te dragen als voorbeeld van (een positief) resultaat van klimaatverandering lijkt daarmee op zijn minst opportunistisch en op zijn slechtst hypocriet. Immers: Rozendaal scheen in ieder geval zelf wel met dit argument bekend te zijn en had dat dan zelf ook mogen aandragen.

Het is mogelijk dat hij dit wel degelijk heeft gedaan buiten de onderzochte intervallen om, maar niet waarschijnlijk. De door hem geschreven geselecteerde artikelen proberen op zijn meest zo weinig mogelijk handreikingen te doen naar degenen die geloven dat het klimaat verandert.

Een ander voorbeeld van wat ik opportunistische en halfbakken bewijsvoering noem is het artikel *Klimaat: Pffff*, dat op 9 augustus 2003 in *Elsevier* verscheen. Hierin verklaart Rozendaal de warme zomer van 2003. Hij schrijft in dit artikel dat:

(...) hier en daar te lezen valt dat de hitte manmade is, aan onszelf te wijten. Door fossiele brandstof in een paar honderd jaar op te stoken, heeft de mensheid de concentratie van het gas CO₂ in de atmosfeer verhoogd, aldus het zogeheten broeikaseffect versterkt en zet nu de planeet in vuur en vlam. Zeer gewaardeerde puffende lezer, houd uw hoofd koel. Trap niet in de valkuil van milieuclubs, milieu-onderzoekers en groene politici.

De lezer kan na analyse niet anders concluderen dat ‘valkuil van milieuclubs, milieu-onderzoeker en groene politici’ inhoudt de gedachte dat de aarde opwarmt, of in vuur en vlam wordt gezet zoals Rozendaal zegt. ‘Niets van waar dus’ volgens hem, kort samengevat.

De volgende zin luidt echter:

En stel, dat Nederland deze eeuw een paar graden warmer wordt, Fantastisch toch?

Hier houdt Rozendaal de mogelijkheid juist open, dat het gebeurt, een redenatie die iemand alleen maakt als denkbaar is dat dat kan gebeuren. De boodschap van de *Elsevier*-journalist is daarmee compleet veranderd in: misschien warmt de aarde dus toch op.

Maar, zo volgt in de er niet gelukkig op aansluitende alinea:

Bovendien is het allesbehalve zeker dat wij de oorzaak zijn van een eventuele klimaatverandering.

Deze constructie is niet logisch. Wanneer de klimaatverandering niet zeker is, maar eventueel, kan er ook geen veroorzaker worden aangewezen, laat staan benoemd. De zin die hier het meest op lijkt en wel klopt is:

Bovendien is het allesbehalve zeker dat wij de oorzaak zijn van de klimaatverandering.

Deze ‘spookzin’ suggereert dat de mens eerder ‘waarschijnlijk’ dan ‘misschien’ schuld heeft aan de klimaatverandering. Dit is ook het gevoel dat bij de lezer achterblijft na lezing van de oorspronkelijke zin van Simon Rozendaal. In de drie

alinea's is het daarmee voor de lezer steeds waarschijnlijker geworden dat klimaatverandering bestaat.

Verderop volgt alweer een reden waarom klimaatverandering zou bestaan:

Het klimaat is van nature grillig en genereert aan de lopende band extremen. Soms is het een maand of een jaar wat warmer of kouder, soms is het een eeuw of zelfs duizend jaar lang abnormaal weer. Er is pas reden tot zorg wanneer het dag in dag uit hetzelfde weer zou blijven.

Tenslotte, zo uitzonderlijk warm is het ook niet. Al duizenden, miljoenen jaren kent het klimaat warme episoden. Al ver voordat de mens uit de boom was geklommen, bijvoorbeeld in de tijd van de dinosauriërs, was het veel warmer.

Met andere woorden: een beetje fluctuering is niet erg. Wat Rozendaal erbij vergeet te vertellen, is dat een temperatuurstijging tussen verschillende geologische tijdperken altijd tot het massaal uitsterven van diersoorten leidden en in ieder geval tot fluctuaties van de zeespiegel. De passage bevat daarom een bepaald opportunisme die het betoog kenmerkt.

Zo suggereert Rozendaal dat het heel normaal is dat het warmer wordt. Dat het dus nog gekker kan, zoals in de tijd van de dinosauriers het geval was. Maar in die tijd waren de ijskappen niet zo groot als nu en stond het zeespiegel dus hoger. Mocht er inderdaad op dit moment sprake zijn van duidelijke klimaatverandering, dan zitten wij binnen nu en niet zo lang ook met een stijgende zeespiegel, en alle gevolgen van dien. De door Rozendaal gebruikte argumentatie is dus eigenlijk een drogreden.

Een ander argument dat Rozendaal aanvoert om de omstredeheid van klimaatverandering aan te geven is ook wankel:

Zo ondertekenden zeventienduizend wetenschappers een petitie die concludeert dat 'er geen overtuigend wetenschappelijk bewijs is' dat de mens het klimaat verstoort.

Om deze zogenaamde *Oregon Petition* uit 1998 is veel te doen geweest. De meeste ondertekenaars schijnen zich achteraf om de tuin geleid te hebben gevoeld.

Bronnen en bewijsmateriaal

In *Elsevier* komen, in tegenstelling tot *de Volkskrant* geen klimaatdeskundigen aan het woord. In een van zijn twee verslagen laat Rozendaal een choleradeskundige een uitspraak doen over de onzekerheid van de klimaatmodellen; in het andere stuk laat hij een dierenarts beweren dat het broeikas effect niets te maken heeft met het voorkomen van bepaalde dierziekten.

De enige andere externe bron die in de zeventien berichten langskomt, is de voorzitter van de Unie van Waterschappen. Door zijn achtergrond in de waterhuishouding is deze J.J. de Graeff waarschijnlijk een grotere autoriteit op het gebied van klimaatverandering dan de twee eerder genoemde deskundigen die Rozendaal opvoerde. Ironisch genoeg is dit alleen geen artikel van Simon Rozendaal, maar van Robert Stiphout. In het artikel *Waterhuishouding: tegen de stroom in*, vertelt de waterschapsman De Graeff dat hij de discussie over het bestaansrecht van de waterschappen niet op zijn plaats te vinden, omdat bodemdaling en klimaatverandering grote overstromingsgevaaren opleveren.

3 Op het strijdtoneel

Slechts een enkele keer probeert een Volkskrantjournalist met een uitgebreid artikel aan te geven waarom die sceptici er tot op de dag van vandaag niets van begrepen hebben. Dat alleen in de volgende twee artikelen (en de al eerder genoemde boekbespreking uit 2006: *Al Gore heeft gelijk. Maar gelijk hebben is iets anders dan gelijk krijgen*) uitgebreide kritiek of duidelijke partijdigheid is aangetroffen, heeft er natuurlijk ook mee te maken dat een krant veel minder dan een opinietijdschrift een podium is om een eigen mening te ventileren.

'Ik leg het nog één keer uit', is de vermoeide boodschap die aan alle kanten klinkt uit het stuk *Tegen de Broeikasscepsis* van Jeroen Trommelen in *de Volkskrant* van 2 oktober 2004. Hierin voert Trommelen de in 871 woorden de Britse klimatoloog sir John Houghton op. Deze mag aan Trommelen uitleggen 'wat er tegen te doen' dat de klimaatsceptici nog op zoveel steun kunnen rekenen: de klimaatgegevens gewoon rustig blijven uitleggen, aantonen, voorrekenen, samenvatten om de twijfelaars vervolgens te overtuigen. Trommelen steekt ondertussen zijn eigen mening niet onder stoelen of banken. Als Houghton het nut van herbebossing bij het terugdringen van CO₂ uitlegt in het stuk, is dat genoeg reden voor Trommelen om te verzuchten: 'Gelukkig hoeft de Nederlandse Tweede Kamer niet meer van dit soort feiten te worden overtuigd.'

Een ander sleutelartikel is *Het Hockeyteam mept terug; Nieuwe studies weerleggen spraakmakende aanval op historische kimaatreconstructies*, dat op 29 oktober 2005 van de hand van Martijn van Calmthout in *de Volkskrant* verscheen.

Het artikel behandelt zonder al te veel omhaal het gelijk dat de ontwerpers van de klimaatgrafiek hebben gehaald met de dramatische stijging op het eind (de zogenaamde 'hockeystickcurve'), zoals deze stond in het IPCC-rapport van 2002. Na de aanval van de sceptici op de curve, zouden alle punten van kritiek te

licht bevonden zijn. Dit stuk valt op door zijn grote lengte (2141 woorden) en de opzet (een interview met topklimatoloog, bedenker van de curve Mann), analyses van andere klimatologen van de bewijzen die de sceptici aanvoeren en een beschouwing door een KNMI-wetenschapper en IPCC-collega. Kortom: een zeer inhoudelijk stuk dat het failliet van de sceptici voor eens en altijd duidelijk moest maken, waar *de Volkskrant* erg zijn best op heeft gedaan en dat trots op de voorpagina van het Kennis-katern pronkte.

Maar ook Rozendaal weet het subtiel te spelen, en wel door middel van de acties die ik 'tertiaire steekjes' zou willen noemen: als er een afwijkende of ook maar enigszins kritische mening over klimaatverandering gedaan is door een bepaalde autoriteit, dan lijkt hij het niet na te laten het te vermelden in de artikelen, ook als ze behoorlijk ver afstaan van het onderwerp klimaatverandering. Zo mag dierenarts en CDA-kamerlid Henk Jan Ormel op 7 september 2006 in het artikel *Dierziekten: tot je oksel in een koe* niet alleen over het wonder van een ongeboren kalf mijmeren, maar vraagt Rozendaal hem ook nog en passant of de de recente veelvoudige uitbraken van dierziektes 'een en ander met klimaatverandering te maken' hebben, voelt Ormel zich genoodzaakt te melden dat er helemaal geen klimaatverandering bij hoeft te worden gehaald. 'volgens mij komt het door de mondialisering', zegt de dierenarts. 'Klimaatverandering is er altijd al geweest.'

Toch komt Rozendaal de eer toe de enige echte persoonlijke aanval op 'de tegenpartij' uit te hebben gebracht, en wel in *Blauwtong: de wraak van het knutje* op 9 september 2006. Daarin wijst Simon Rozendaal de lezers op een misser van *de Volkskrant* in de berichtgeving over klimaatverandering:

(...) Opmerkelijk was verder hoe snel sommigen de epidemie van blauwtong in verband brachten met het broeikaseffect. Zo schreef een onderzoeker van een milieu-instituut in Maastricht een week na de uitbraak, op woensdag 23 augustus, al stellig op de opiniepagina van de Volkskrant: 'Blauwtong is gevolg

van broeikasemffect.' Een paar dagen later volgden diverse deskundigen in het wetenschapskatern van diezelfde krant, die zich overigens wel vaker leent als vehikel voor de broeikasmaffia. De boodschap: de hete en natte zomer leidt tot meer knutjes, en dus tot blauwtong en dat komt door de klimaatverandering ten gevolge van het broeikasemffect.

Maar de krant vertelde er veel niet bij. Dat het bijvoorbeeld niet zeker is dat de huidige klimaatverandering moet worden toegeschreven aan het door de mens versterkte broeikasemffect. Mocht de temperatuurstijging bij nader inzien door natuurlijke omstandigheden (een actievere zon bijvoorbeeld) worden veroorzaakt, dan kan het volgend jaar opeens afgelopen zijn met de opwarming.

Wat de Volkskrant er ook niet bij vertelde, is dat er nogal wat wetenschappers zijn die garen spinnen bij het broeikasemffect. De onderzoeker die op 23 augustus een groot artikel op de opiniepagina van de Volkskrant schreef, werkt bijvoorbeeld bij het International centre for Integrated Assessment and Sustainable Development. Een indrukwekkende titel waarin de term 'sustainable' - duurzaam - meteen opvalt.

Welnu, duurzaam betekent tegenwoordig zoveel als de strijd tegen het broeikasemffect. Dus een onderzoeker die zijn geld verdient met de strijd tegen het broeikasemffect en, zoals iedere onderzoeker, altijd een schreeuwend gebrek heeft aan subsidies, is er als de kippen bij om een nieuwe ziekte te koppelen aan 'zijn' broeikasemffect. Ook bij de deskundigen die een paar dagen later, in het wetenschapskatern van de Volkskrant claimden dat blauwtong het gevolg is van het broeikasemffect, zaten mensen die geld verdienden aan dat verschijnsel.

Heel amusant was dat al die zogenaamde deskundigen toch een beetje voor hun beurt lijken te hebben gesproken. Want wat bleek afgelopen week? Het virus dat zich in Nederland, België en Duitsland manifesteert, is het zogeheten type-8 van het blauwtongvirus; een type dat normaal gesproken alleen voorkomt ten zuiden

van de Sahara. Dit maakt het vrijwel onmogelijk dat een en ander te maken heeft met het broeikaseffect. Dat zou immers betekenen dat de desbetreffende knutjes en virussen als gevolg van een hete julimaand en een natte augustus opeens van zuidelijk Afrika naar Noord-Europa zijn gefietst.

Veel waarschijnlijker is dat het vreemde virus dan wel het exotische knutje gewoon als verstekeling in een vliegtuig naar het noorden van Europa is gereisd.

De toon van bovenstaand artikel is niet mis te verstaan. Het argument dat er mensen zijn die garen spinnen bij klimaatverandering, staat tegenover het door de tegenpartij gebezigde argument dat groepen als de olielobby juist weer garen bij het tegendeel spinnen. En er is waarschijnlijk weinig tegenin te brengen.

Rozendaal lijkt verder punt te hebben door vraagtekens te zetten bij de doorsteek van de Sahara die het knutje - een klein, mugachtig insect - ten gevolge van de klimaatverandering zou hebben gemaakt: een overtocht met het vliegtuig is inderdaad waarschijnlijker, aangezien het klimaat in of bezuiden de Sahara door de klimaatverandering ook niet direct is veranderd en er dus geen reden is waarom het knutje sowieso zou migreren.

Maar zo makkelijk laat Martijn van Calmthout dat ook niet over zijn kant gaan. Hij wil de voorbarige conclusie geen 'uitglijder' noemen, omdat dat volgens hem het 'standpunt was geweest van deskundigen', zodat hij het 'gewoon als journalistiek' ziet om dat vervolgens in de krant te zetten.²⁶

²⁶ Calmthout, M. van, interview, 2006, p. 9

4 Conclusie

In de afgelopen jaren is de berichtgeving over klimaatverandering voor zowel *de Volkskrant* als *Elsevier* veranderd. Dat uit zich in *de Volkskrant* voornamelijk in een toename van de hoeveelheid berichten over het onderwerp, de grotere bereidheid om schuld van de klimaatverandering zonder voorbehoud in de schoenen van de mens te schuiven en een verandering van invalshoeken. Zo maakten de wetenschappelijke 'moetjes' over klimaatrapporten op de wetenschapspagina's en noodkreten over de stand van het klimaat GroenLinks-politici plaats voor een krantenbrede belangstelling voor het onderwerp, van de voorpagina tot de column van Marcel van Dam.

De klimaatrapporten, die met steeds meer kennis van het fenomeen zijn geschreven, zijn daarbij niet van doorslaggevende waarde geweest. De verklaring voor de toename van interesse voor het onderwerp laat zich eerder zoeken in de hoeveelheid extreme weerverschijnselen die in de 21ste eeuw in ons land zijn opgetreden, dierziektes en de klimaatfilm van Al Gore. Daardoor kreeg klimaatverandering een gezicht, niet alleen bij burgers, maar ook bij de politiek en bedrijven. Pas daarna ontstaat eventueel de vraag naar wetenschappelijke toelichting. Dat blijkt voornamelijk uit het feit dat maar een op de drie berichten in *de Volkskrant* vergezeld gaat van wetenschappelijk bewijsvoering.

Ondertussen hebben de klimaatsceptici de laatste jaren ironisch genoeg wel last gehad van klimaatrapporten. Zij konden met het opstapelen van wetenschappelijk bewijs voor klimaatverandering steeds minder punten van kritiek staande houden tegenover het idee dat de aardse opwarming bestond. Daarom wezen ze het idee van klimaatverandering niet langer meer af, maar plaatsten wel vraagtekens bij de menselijke invloed op het proces en het nut van het Kyoto-protocol.

Dat is ook in zekere mate zichtbaar in de stukken van de sceptische wetenschapsredacteur Simon Rozendaal bij het weekblad *Elsevier*. De aandacht die hij heeft voor het onderwerp klimaatverandering is relatief groter dan redacteurs van *de Volkskrant* gebruikelijk hebben. De onderbouwing, die belangrijk is wanneer een journalist van een opinieweekblad er een andere mening ophoudt over het klimaat dan gebruikelijk is, is slechts in een op de vijf berichten aanwezig. Bovendien is, in tegenstelling tot wat er bij *de Volkskrant* in voldoende mate aanwezig lijkt te zijn, de argumentatie die Rozendaal in *Elsevier* aanvoert niet consequent en halfzacht. Juist als de jaren verstrijken, breekt dit steeds meer op.

Rozendaal geeft al vanaf 2005 toe dat klimaatverandering bestaat, maar sputtert desondanks in 2006 weer tegen bij de bespreking van het boek van Al Gore: op dat moment is de klimaatverandering vervolgens 'lang niet zeker'. Het opeens terugdraaien van zijn uitspraak zou ermee te maken kunnen hebben dat Rozendaal het graag oneens is met de heersende opvatting over klimaatverandering. Het heeft weinig te maken met waarheidsvinding, een deugd waarvan de meeste mensen het wenselijk achten dat de journalist die hoog in het vaandel heeft.

De geloofsoorlog in de Nederlandse pers is voorlopig nog niet ten einde, maar een verliezer lijkt al vast te staan: de lezer van *Elsevier*. Waarheidsvinding dient voor de journalist een groot, zo niet het grootste goed te zijn, en een blijk van het respect dat de lezer verdient.

5 Noten

¹ Palfreman, J., , *Tale Of Two Fears: Exploring Media Depictions of Nuclear Power and Global Warming*, Review of Policy Research, vol. 23 (1), 2006 p. 28-29

¹ McComas K. et al., *Telling Stories About Global Climate Change; Measuring the Impact of Narratives on Issue Cycles*, Communication Research, vol. 26 (11999), p. 43

¹ Weingart, P. Et Al, *Risks of Communication: discourses on climate change in science, politics, and the mass media*, Public Understand. Sci., vol. 9, 2000, p. 265

¹ Carpenter, C., *Businesses, green groups and the media: the role of non-governmental organizations in the climate change debate*, International Affairs, vol. 2, 2001, p. 323

¹ Carpenter, C., *Businesses, green groups and the media: the role of non-governmental organizations in the climate change debate*, International Affairs, vol. 2, 2001, p. 322

⁶ Henderson-Sellers et al, A., *Climate Whispers: Media Communication About Climate Change*, 1998, p. 430-431

¹ Tolan, S. et al, *Global Warming: What's Known vs. What's Told*, Nieman Reports, Winter 2005, p. 93

¹ Berg, E. vd e.a. (red), *Tussen de regels*, J.M. Meulenhoff bv / *de Volkskrant*, Amsterdam, 2006, p. 172

¹ Palfreman, J., *A Tale Of Two Fears: Exploring Media Depictions of Nuclear Power and Global Warming*, Review of Policy Research, vol. 23 (1), 2006 p. 35

¹ Carpenter, C., *Businesses, green groups and the media: the role of non-governmental organizations in the climate change debate*, International Affairs, vol. 2, 2001, 323

¹ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 6

¹ Khandekar, M. et al, *The Global Warming Debate: A Review of the State of Science*, Pure and Applied Geophysics vol. 162, 2005, p. 1581

¹ Wijffjes, *Journalistiek in Nederland 1850-2000*, Boom, Amsterdam, 2005, p. 437

¹ Bardoel et al., *Journalistieke cultuur in Nederland*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2002, p. 146

¹ Palfreman, J., *A Tale Of Two Fears: Exploring Media Depictions of Nuclear Power and Global Warming*, Review of Policy Research, vol. 23 (1), 2006, p. 39

¹ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 6

¹ Berg, J. vd. e.a. (red), *Tussen de Regels*, J.M. Meulenhoff bv / *de Volkskrant*, Amsterdam, 2006, p. 184

¹ Berg, E. vd e.a. (red), *Tussen de regels*, J.M. Meulenhoff bv / *de Volkskrant*, Amsterdam, 2006, p. 176

¹ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 4

¹ Tolan, S. et al, *Global Warming: What's Known vs. What's Told*, Nieman Reports, Winter 2005, p. 93

¹ Ladle, R. et al, *Scientists and the media: the struggle for legitimacy in climate change and conservation science*, *Interdisciplinary Science Studies*, vol. 30 (3), 2005, p. 239

¹ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 10

¹ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 1

¹ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 9

¹ Calmthout, M. v., interview 12 december 2006, p. 2

¹ Calmthout, M. van, interview, 2006, p. 9

6 Bijlagen

1. Integrale weergave van het interview met Volkskrant-journalist Martijn van Calmthout, gehouden op 12 december 2006
2. Overzicht van de berichten in *de Volkskrant*
3. Overzicht van de berichten in *Elsevier*